

MULOQOTLAR VA TILNING O'ZARO MUNOSABATLARI

Karakulova Umida Abduvakilovna

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti Jizzax filiali psixologiya fakulteti oila psixologiyasi kafedrası o'qituvchisi

Tog'ayeva Shohzoda Uralovna

Musurmonova Munisa Zokir qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti Jizzax filiali psixologiya fakulteti oila psixologiyasi yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada muloqot jarayonida og'zaki ko'rsatmalar berish va notiqlik mahoratining psixologik jihatları yoritilgan. Insonlar o'rtasidagi samarali muloqotda og'zaki topshiriqlarning aniq, tushunarli va psixologik jihatdan ta'sirli bo'lishi zarurligi asoslab berilgan. Shu bilan birga, notiqlik mahorati – ya'ni fikrni og'zaki shaklda ta'sirchan, mantiqiy va auditoriyaga mos tarzda yetkazish qobiliyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Muloqot, og'zaki ko'rsatma, notiqlik mahorati, psixologiya, nutq madaniyati, axborot uzatish, ta'sirchan nutq, auditoriya, intonatsiya, muloqot psixologiyasi, fikr bayoni, noverbal vositalar, rahbarlik muloqoti, og'zaki topshiriq, tinglovchi bilan aloqa.

Abstract: This article discusses the psychological aspects of giving verbal instructions and oratory skills in the process of communication. It is substantiated that in effective communication between people, verbal instructions must be clear, understandable and psychologically effective. At the same time, oratory skills are analyzed - that is, the ability to convey ideas in an oral form in an effective, logical and appropriate way for the audience.

Keywords: Communication, verbal instruction, public speaking skills, psychology, speech culture, information transfer, effective speech, audience, intonation, psychology of communication, expression of ideas, nonverbal means, leadership communication, verbal assignment, communication with the listener.

Аннотация: В статье рассматриваются психологические аспекты дачи вербальных инструкций и ораторского искусства в процессе общения. Утверждается, что для эффективного общения между людьми словесные инструкции должны быть четкими, понятными и психологически эффективными. В то же время анализируются навыки публичных выступлений — способность эффективно, логично и приемлемо для аудитории излагать свои мысли устно.

Ключевые слова: Коммуникация, устное обучение, навыки публичных выступлений, психология, культура речи, передача информации, эффективная речь, аудитория, интонация, психология коммуникации, выражение идей,

невербальные средства, лидерская коммуникация, устное задание, коммуникация со слушателем.

KIRISH

Inson jamiyatining taraqqiyotida til va muloqot o'ta muhim rol o'ynaydi. Har qanday ijtimoiy munosabat, tafakkur va anglash jarayoni muloqot vositasida amalga oshadi. Bu muloqot esa til orqali shakllanadi. Ammo bu ikki tushuncha – til va muloqot – bir-biridan mustaqilmi yoki ular o'zaro chuqur bog'liqmi? Ularning biri ikkinchisidan ustunmi yoki ular teng ishtirokchimi? Ushbu maqolada til va muloqotning o'zaro bog'liqligi, ular orasidagi ikkiyoqlama ta'sir, psixologik, ijtimoiy va madaniy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Til – bu jamiyat tomonidan yaratilgan va avloddan avlodga o'tib kelayotgan murakkab belgilar tizimidir. Muloqot esa ushbu belgilar asosida shakllanadigan faol jarayon bo'lib, u insonlar o'rtasidagi axborot almashinuvi, ta'sir o'tkazish, o'zaro anglashish vositasidir. Demak, bu ikki tushuncha ajralmasdir, ammo har birining o'z funksiyasi, o'z ta'sir doirasi mavjud.

Asosiy qism. Til va muloqot tushunchalari tarixan falsafa, tilshunoslik, sotsiologiya va psixologiya kabi fanlar doirasida chuqur o'rganib kelingan. Ferdinand de Sossyur tilni “belgilar tizimi” deb atagan bo'lsa, Lev Vygotskiy tilni tafakkurning vositasi sifatida ko'radi. Muloqot esa XX asrda alohida kommunikatsiya nazariyasi sifatida shakllandi.

Tilshunos olimlar tilni muloqot vositasi deb biladilar. Ammo bu qarash muloqotni passiv qabul qiluvchi deb hisoblaydi. Zamonaviy psixologik va lingvistik yondashuvlarda esa til va muloqot o'zaro faol ishtirokchilar sifatida talqin qilinadi. Ya'ni til muloqotni shakllantiradi, muloqot esa tilni yangilaydi, boyitadi va moslashtiradi. Bu jarayonlar doimiy interaktiv xarakterga ega.

Muloqot faqat og'zaki emas – u yozma, kinestetik (harakat), mimika, imo-ishora, raqamli muloqot kabi turlarga ega. Har bir muloqot turida tilning roli o'zgaradi. Shuningdek, tilning og'zaki va yozma ko'rinishlari ham turli psixologik ta'sir kuchiga ega bo'ladi.

Muloqotda tilning psixologik va ijtimoiy funksiyasi. Psixologik nuqtai nazardan til inson ongining tashqi ko'rinishidir. Har bir inson muloqotda bo'lganida nafaqat axborot uzatadi, balki o'z ichki dunyosini, hissiyotlarini ham ifoda etadi. Shu bois, til muloqotda axborot vositasi bo'lish bilan birga, ruhiy holatni ifodalash, shaxsiylikni namoyon qilish, munosabatni bildiruvchi vosita sifatida ham xizmat qiladi.

Ijtimoiy jihatdan esa til – bu identifikatsiya vositasi. Har bir jamiyat, ijtimoiy guruh yoki sinf o'ziga xos til birliklariga ega: dialekt, jargon, slenglar. Muloqot orqali shaxs o'zini shu guruh a'zosi sifatida ko'rsatadi, boshqalar bilan identifikatsiya qiladi. Bu holat til orqali ijtimoiy muloqotni shakllantiradi va boshqaradi.

Muloqotdagi til tanlovi – bu faqat grammatik yoki leksik muammo emas, balki ijtimoiy ong va psixologik tayyorgarlik ko'rsatkichidir. Shaxs kim bilan, qanday

sharoitda, qanday maqsadda muloqot qilayotganiga qarab til birligining shakl va uslubini tanlaydi.

Til muloqotni shakllantiradimi yoki aksincha? – o‘zaro ta’sir masalasi. Ushbu savol olimlar o‘rtasida doimo muhokama etilib kelgan. Til birinchi bo‘ladimi yoki muloqot? Ba’zilar til mavjud bo‘lmaganda muloqot bo‘lmas edi deb hisoblashadi, boshqalar esa muloqot ehtiyoji tilni yaratdi deydi.

Aslida bu ikki tushuncha o‘zaro bir vaqtning o‘zida shakllanib borgan. Insoniyat tarixida muloqot qilish ehtiyoji kuchaygan sari til takomillashgan. Til rivojlangan sari esa muloqot yanada chuqurlashgan, ko‘proq mavzularni qamrab olgan, murakkab tarmoqli shaklga ega bo‘lgan.

Bugungi kunda texnologik muloqot (masalan, internet, sun’iy intellekt, virtual muloqot) yangi til birliklarini yaratmoqda: qisqartmalar, emoji, yangi atamalar. Bu esa til va muloqotning o‘zaro ta’siri doimiy rivojlanishda ekanini ko‘rsatadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, til va muloqot o‘rtasidagi munosabat biryoqlama emas, balki ikkiyoqlama va interaktiv xususiyatga ega.

Ularning biri ikkinchisiga xizmat qilmaydi, aksincha, ular bir-birini shakllantiradi, rivojlantiradi va cheklaydi.

Til – bu faqat axborot vositasi emas, balki muloqotning ishtirokchisi; muloqot esa tilni jonlantiruvchi va kontekstda ma’no beruvchi jarayondir.

Har qanday ijtimoiy, madaniy yoki psixologik jarayonni to‘g‘ri tushunish uchun til va muloqotni birgalikda tahlil qilish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G‘oziev E. “Umumiy psixologiya”, 1 –kitob, Toshkent, 2004-yil;
2. Iboydullayev.Z.Z. “Tibbiyot psixologiyasi”.Darslik.Toshkent,2009-yil;
3. Otamuratov.R. “Oila psixoterapiyasi nazariyalari”. 2023-yil;
4. Sharafitdinov.A. “Psixologik tadqiqot natijalarini qayta ishlash metodlari va texnologiyalari”.2023-yil;
- Rejepbayeva, A. (2024). FOROBIY ASARLARIDA SHAXS MUAMMOSI VAUNING PSIXIK DUNYOSI. Наука и инновация, 2(21), 54-57.
5. Каракулева, У., & Режепбаева, А. (2024). Muloqot jarayonida tinglash va eshitish. Новый Узбекистан: наука, образование и инновации, 1(1), 372-374.
6. Karakulova, U. (2024). INFANTIL XULQ-ATVORNING ASOSIY XUSUSIYATLARI VA BELGILARI. International Journal of scientific and Applied Research, 1(3), 260-263.
7. Abduvakilovna, K. U. (2024). IJTIMOIIY NORMALAR VA MULOQOT FAOLIYATINING O ‘ZARO ALOQADORLIGI. In E Conference Zone (pp. 5-10).
8. Karakulova, U., & Malikova, S. (2023). STRESS UNI YENGISH USULLARI. Молодые ученые, 1(20), 129-131.

9. Каракулова, У., Бердиева, С., & Реджепбаева, А. (2023). Bolalar muloqotning psixologik-pedagogik xususiyatlari. Информатика и инженерные технологии, 1(2), 457-461.

10. Каракулова, У., Хайдаркулов, Х., & Хайдарова, Б. (2023). Bolaning tengdoshlari bilan muloqotining o'ziga xosligi. Информатика и инженерные технологии, 1(2), 453-457.

11. Rahmatullayeva, M., Karakulova, U., & Xaydarqulov, H. (2023). O'QITUVCHI VA TALABALAR O'RTASIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).

12. Umida, K., & Mushtariy, R. (2023). Influence of family conflict on the development of deviant behavior in adolescent age. International Journal of Advance Scientific Research, 3(06), 52-57.

13. Umida, K., & Qizi, R. A. Z. (2023). TALABA-YOSHLARNI IJTIMOY OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

Internet ma'limotlari:

5. <http://ziyonet.uz>;

6. <http://psychol.ras.ru>;

7. <https://toshkent-vil.adliya.uz/uz/news/detail.php?ID=53301>;